

GENDEROVÁ SLEPOTA, CITLIVOST, NEBO PROVOKACE? POLOHY A MOŽNOSTI PŘEKladu / EVA KALIVODOVÁ

Gender Blindness, Gender Sensitivity, or Gendered Provocation? Modes and Possibilities of Translation

Abstract: Explaining which circumstances, influences and phenomena enter into *the gender of a text*, the paper considers the conditions of its translatability. In the first part, examples of English-Czech translations of non-literary and literary texts are chosen for discussion. It is argued that even texts with a feminist potential, i.e. texts in whose themes and forms gender issues are highlighted as an apparent result of the author's political intention or imaginative work, can lose this potential in the process of being translated into Czech. This is the case in the work of translators who are blind to gender manifestations in the text, and/or who suppress the gender of the translated text in accord with the cultural, textual, and language norms of the target (Czech) culture. In contrast with the quite frequent "gender blindness" of Czech translators, the article in its second part discusses the provocative concepts and approaches of Feminist Translation – a critical discourse and translation practice with its roots in the 1970s Québec. Though a few Czech translations are close to Feminist Translation, the main benefit of introducing it into the Czech milieu is to make the gender of a text an issue, and to work for its acknowledgement through small concrete steps.

Keywords: gender in translation, the gender of a text, Feminist Translation

V tomto příspěvku se chci pokusit reflektovat skutečnosti, které se z mého hlediska nejvýznamněji vážou k tématu „překlad a gender“. Konkrétním materiálem, k němuž se mé uvažování vztahuje, jsou především české překlady z angličtiny. Východiskem mi je dlouho genderově zaostřovaná čtenářská zkušenost, praxe překladatelská, praxe odborně pedagogická a relevantní teorie z oblasti překladatelských studií či translologie a genderových studií. Vedle toho, že se budu snažit uplatnit teoretickou inspiraci získávanou v těchto oblastech z různých zdrojů a dlouhodobě, posunu se v průběhu argumentace k výkladu a aplikaci principů, pojmů a kategorií genderově uvědomělého směru, který se na poli translologie začal konstituovat od 70. let minulého století a který je známý jako „feministický překlad“ (feminist translation). Jeho zvláštností je, že zvýrazňuje právě převod genderu v jazyce textů, a může tak i obecněji pomoci zостřit vnímavost k projevům genderu v textech a k jazykově textovým manipulacím, které ho zpracovávají. V Čechách sice na téma feministického překlada zazněl omezený počet cizojazyčných konferenčních příspěvků (např. Luise von Flotow na 9. mezinárodní konferenci o překlada a tlumočení na FF UK v roce 1995), ale v česky psaném diskursu, původním ani překladačném, nebyl tento směr uvažování tematizován.

Vztahy překládání (jako procesu) a překlada (jako výsledku) a genderu jsou mnohočetné, svázané s aspekty jak textu výchozího, tak cílového a s jejich odlišnými kontexty – tedy se specifickými okolnostmi jejich vzniku a působení ve výchozí a v cílové kultuře. Jeden způsob identifikování a pojmenování „lokací“, v nichž gender do překládání a překlada vstupuje a v nichž je možné jeho přítomnost studovat, navrhuje následující rozčlenění. Jeho charakter je přesto do jisté míry umělý, protože dané lokace se prostupují či spolu těsně souvisejí a navzájem se ovlivňují.¹

1. genderové vztahy a povaha jejich reflexe, panující v kultuře výchozí a v kultuře cílové v situaci komunikace textem;
 2. gender autora/ky a gender překladačte/ky, ať už je projevovaný nereflektovaně (podvědomě), nebo vědomě uplatňovaný jako politika identity, která z textu vystupuje;
 3. gender, který výchozí a cílový text nabývá ve svém vzniku – tedy ve svých vždy přítomných intertextuálních vazbách na jiné texty –; ve svém tvaru; následně pak v recepci.
- 3.1 pokud jde o gender textu v jeho tvaru, mluví se tvarem vždy *forma* a *způsob sdělení*, které jsou od *obsahu*, jenž formují, neoddelitelné. Překladač gender textu v jeho tvaru se tedy rovná překládání genderu jako specificky uspořádané obsahové a jazykové skutečnosti textu.
- 3.1.1 zvláštní případ překladač genderu textu ve vztahu k jeho tvaru vzniká při převodu imaginativního literárního textu, protože genderové uspořádání světa stvořeného tímto textem je v nepřímém vztahu ke společenské skutečnosti. Zároveň sdělení imaginativního literárního textu má povahu tzv. sekundární modelující komunikace, protože nemá přímý referenční vztah ke skutečným fyzickým světem, na rozdíl od jazykových sdělení neimaginativních, fungujících v řadě primární modelující komunikace jazykem (Bassnett podle Lotmana 1996: 14). Sdělení imaginativního literárního textu však může vzbuzovat emoce a navozovat zážitky, které mohou následně modelovat názory na skutečnosti fyzického světa a postoje k nim.

Poznatky o stavu překládání genderu v Čechách

Masivním vlivem, který v současnosti klíčově odlišuje projev genderu v situaci komunikace textem v kultuře výchozí a v kultuře cílové (tedy v lokaci vymezené výše v bodě 1), je fakt, že v české společnosti poslední třetiny 20. století (ani začátku jedenadvacátého) neproběhlo moderní feministické hnutí tím spontánním či „občanským“ způsobem

a v té míře, která charakterizovala druhou vlnu feminismu v 60. a 70. letech ve společnostech západních. Tam sice tato vlna vyvolala protireakci (která motivovala další druhy feministických snah motivujících další odpor a následně další snahy...), nepodařilo se jí nastolit genderově spravedlivou rovnost při respektu k rozdílům, ale přesto významně proměnila povědomí i vědomí společností, jejich kulturu, vědu a jazyk i jejich institucionální chování. Gender jako společenské vytyčování ženskosti a mužskosti a jako individuální vyjednávání s očekáváními z takového vytyčování plynoucími se stal ve společensky významné míře uznanou skutečností, nemluvě o feministické a genderové teorii, jejichž vývoj na druhou vlnu feminismu navázal.

Překládání textů vzniklých v anglofonní oblasti v posledních padesáti letech do češtiny (které je v centru mého odborného zájmu)² v důsledku toho znamená, že – velmi obecně řečeno – diskurs, který si je díky naznačeným proměnám genderu vědom, jazykově k němu přihlíží nebo ho tematizuje, je převáděn osobami zakotvenými v prostředí, v němž k takovýmto proměnám nedošlo, a používajícími většinou jazyk, který je genderově necitlivý. Česká jazyková praxe se nevzdává generického maskulina, které je nejzjevnějším středobodem zamlčování ženy v českém jazyce a také příčinou strategií souvisejících s tímto zamlčováním. Strážci této české praxe feministickou lingvistickou kritiku³ nepřijímají. Takzvaný „konsenzus“ o generickém maskulinu, hájený v Čechách ze strukturalistických pozic, neprošel dosud českou poststrukturalistickou dekonstrukcí (srov. Kalivodová 2010).

Současný stav českého genderového povědomí a vědomí je jistě do velké míry důsledkem toho, že v českém prostředí byla živá *celospolečenská* diskuse o „ženské otázce“, která probíhala hlavně v první třetině 20. století (srov. např. Heczková 2009; Kalivodová 2010: 45–96), zapomenuta především pod totalitním tlakem komunistického režimu, který deformoval společenské vědomí i genderově. Přestože se v tomto prostředí od 90. let 20. století projevují akademické i aktivistické snahy probudit a rozvíjet genderové vědomí společnosti a působit na její chování v tom smyslu, aby uznala gender jako jednu ze základních sil v životě člověka jako společenského tvora, není působnost těchto snah v širí a hloubce jejich dosahu s druhou vlnou feminismu srovnatelná.

Je samozřejmě velmi významné, že v kontextu českých genderově uvědomujících snah vznikají překlady anglofonních textů, které při překládání genderu jako specificky uspořádané obsahové a jazykové skutečnosti textu (srov. lokace 3.1) používají důkladně promyšlené jazykové strategie a vlastně vytvářejí potřebný český jazyk genderového diskursu. Z nich je určité na místě připomenout průlomový text *Ženy, muži a společnost* (Renzetti, Curran 2003), který byl převeden skupinou překladatelek a překladatelem z amerického originálu (Renzetti, Curran 1999) a publikován v roce 2003 jako jedna z prvních učebnic genderových studií ustavených v českém vysokoškolském prostředí. Tento překladový text mimo jiné manifestačně zproblematizoval generické maskulinum tím, že nabídl jeho alternativy. Je pak ještě významněj-

ší, že české překladové i původní texty z oboru genderových studií, v Čechách nabízené přednášky i pořádané veřejné akce a vysokoškolské studijní programy, které činí genderová studia v různé míře svým předmětem, vzbuzují v určitém počtu mladších lidí hlubší zájem o gender jako fenomén i jako analytickou kategorii odborného i praktického uvažování. Nejenže se pro tyto lidi stává český jazyk reflektující gender přirozený – existují i důkazy přímého zájmu některých z nich o český překlad genderové problematiky (viz lokace 3). Výsostným příkladem je magisterská diplomová práce Evy Kubáčové nazvaná „Gender Essays: Translation, Terminology and Style“, která byla obhájena na katedře anglistiky a amerikanistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v roce 2012. Přestože anglický jazyk práce napsané o překládání do češtiny působí poněkud paradoxně, obsahuje autorčino pojednání pozoruhodný komentář k jejímu vlastnímu překladu studie Deborah Cameron (Cameron 2010; studie pojednává o soudobých posunech v odborném uvažování o genderových diferencích, a to od sociální konstruovanosti k biologismu). V tomto komentáři i v samotném překladu (jako součástí práce) autorka ústrojně navazuje na řešení v překladu *Ženy, muži a společnost* a rozvíjí ho, vychází z glosáře tohoto překladového učebního textu, a dokonce navrhuje jeho doplnění o pojmy uvedené stále se rozvíjející feministickou a genderovou teorií. Také si vyvíjí vlastní jazykovou strategii, v níž přijímá podněty feministické kritiky a navrhované revize českého jazyka, kterou předložila na webových stránkách MŠMT Jana Valdřová spolu s Blankou Knotkovou-Čapkovou a Pavlou Paclíkovou v roce 2010.

Dovolím si však tvrdit, že takový nadějný absolventský přístup k překladu „genderové eseje“ je v současnosti velmi výjimečný. Většinová česká společnost – a s ní většina praktikujících i potenciálních překladatelů a překladatelek –, nabytá z často konfrontačně postavených mediálních debat o feminismu a genderu, probíhajících v Čechách od 90. let dodnes, přinejlepším opatrnou rezervovanost. V jejím povědomí jsou fixované genderové stereotypy, v jejím uvažování i jazyce převažuje pojetí univerzálního člověka označovaného generickým maskulinem. Tuto většinovou společnost reprezentuje i velký (větší) počet středoškolsky a vysokoškolsky vzdělaných studentek a studentů. Gender není „povinný“ v osnovách a programech středoškolského a vysokoškolského učiva; není problém se s ním jako s námětem k uvažování nepotkat, pokud, nadsazeně řečeno, člověk sledující střední proud společenského diskursu nevnímá v Čechách mediálně nedůležité informace o plnění či neplnění genderových směrnic a direktiv EU. Ty de facto patří mezi důsledky druhé vlny feminismu, jež do sebe profiltrovala a integrovala evropská politika a spíše prostřednictvím evropských institucí se s nimi vyrovnává i politika česká (srov. např. Kalivodová 2005).

Možnost nereflektovat gender, přestože ho všichni prožíváme, pak posiluje řada českých překladů. Na tuto skutečnost již delší dobu upozorňují některé kritiky z genderových pozic (srov. Linková 2000; Valdřová 2005), ovšem není patrné, že by se překladatelská, potažmo publikační a me-

diální praxe výrazněji proměňovala a zvyšovala genderovou jazykovou citlivost většinové společnosti. Jedním prostým druhem důkazu mohou být jazykové projevy studentek a studentů humanitních oborů, jmenovitě pak oborů „mezikulturní komunikace angličtina – čeština“ nebo „překladařství angličtina – čeština“ (programy, v nichž vyučují). Na příklad studentský překlad běžného soudobého novinového článku (z *New York Times*), který problematizuje, zda dětský výběr růžových hraček ovlivňuje biologicky vrozené dispozice, tedy pohlaví, nebo gender, selhává v převedení základních věcných informací – pojem „gender“ z překladu zcela mizí, protože je překládán jako „pohlaví“.⁴

Jiným příkladem, který zde z mnohých vybírám pro svou argumentaci, je překlad části textu – opět studentský – mezinárodně známého amerického liberálního kritika a kognitivního teoretika George Lakoffa *Whose Freedom? The Battle over America's Most Important Idea* (2006). Lakoff v této práci aplikuje své kognitivně-lingvistické výzkumy a své pojetí metafory jako principu a nástroje lidského myšlení v (prodemokratické) analýze americké demokratické a republikánské politiky. Zaměřuje se na rozdíly společenské a politické konceptualizace svobody a přirozeným nástrojem jeho analýzy je genderově korektní, nebo (podle mě lépe) genderově spravedlivý jazyk. Tento jazykově ideový fakt v rovině gramatiky, či řekněme morfologie textu, představuje genderově specifické uspořádání obsahové a jazykové skutečnosti textu (viz projev genderu v překládaném textu v lokaci 3.1). Jedním z prostředků Lakoffova genderově spravedlivého jazyka je záměrně použité generické femininum. Student jej však ve své bakalářské práci (Houra 2010: 7–27) přeloží generickým maskulinem, aniž by to v písemném komentáři vysvětlil, a při obhajobě práce řekne na vznesený dotaz, že volil řešení, které „je u nás zvykem“.

Vyučované teorie překladu mu takový překlad ovšem dovolují:⁵ např. translatolog Gideon Toury vysvětluje „přijatelnost“ překladu diktovanou cílovými textovými a jazykovými normami jako jeden ze dvou možných pólů, k němuž může tihnout realizace překladu. (Toury 1995: 53–58n.).⁶ Druhým pólem přitažlivosti pro způsob překládání je podle Touryho „adekvátnost“. Pokud strategie překladu směřuje k tomuto pólu, diktuje překládanému textu výchozí textové a jazykové normy a „zcizuje“ ho cílové kultuře. Toury není preskriptivní teoretik překladu (tedy nezavazuje překladatele k určitému chování) a popisuje překlad čistě jako výsledek tlaků těch či oněch jazykových a textových norem, které překladatel reguluje podle požadavků cílové komunikační situace. Za těmito požadavky se skrývají činitelé ovlivňující vydání či použití překladu, tedy hlavně zadavatel a/nebo vydavatel překladu a publikační médium překladu. Tito činitelé určují i konkretizují, jestli, jak či do jaké míry má převod přihlédnout k diskursivní konvenci panující v cílové kultuře. Student využívající při obhajobě své bakalářské práce Touryho model překladu snadno zdůvodní, proč v zájmu přijatelnosti při (hypotetickém) použití jeho českého překladu volí jako podmět, k němuž se v překládaném výkladovém textu odkazuje, výhradně

generické maskulinum. A to přesto, že pro autora originálu George Lakoffa je vytěsnění generického maskulina různými prostředky celotextovou strategií – mimo jiné používá jako subjektová slova anglického výkladu o svobodě výrazy „someone“, „human being“, „citizenry“; pokud k nim odkazuje ve vedlejších větách, používá „he or she“ nebo „they“; dokonce pokud k nim potřebuje odkazovat v rozsáhlejší pasáži výkladu, střídá „he“ a „she“ ve větách následujících po sobě, aby rozložení bylo rovnoměrné. Tato morfologie Lakoffova textu je důkazem toho, jak tvar textu tvoří jednotu s jeho tématem – rodová rovnost této morfologie pro něj nedílně souvisí s výkladem o svobodě a pojmech s ní souvisejících, kterými jsou újma, nátlak, majetek, bezpečí, práva, spravedlnost, právní norma a další. Překládající student však „citizenry“ překládá jako „občan“; mužskou a ženskou rodovou vyváženost řeší v překladu generickým maskulinem.

Peter Newmark, jiný teoretik překladu, mluví o dvou hlavních typech překladu, „komunikativním“, který přihlíží k textové jazykovým očekáváním cílových čtenářů zvyklých na konvence daného diskursu v cílovém jazyce, a „sémantickém“, tedy těsném, významově a stylově přesném překladu, který má být uplatňován u autoritativních, tedy autorsky nezaměnitelných textů. (Newmark 1988: 45–53) Autoritativní jedinečnost textu je ovšem problém otevřený diskusi. V případě našeho příkladu záleží na tom, zda student k překladu daného textu přistoupí jako k práci se studií nezaměnitelné odborné autority, George Lakoffa, nebo jako k práci s jedním z mnoha textů lidskoprávního diskursu, jehož českou verzi podrobí českým konvencím tohoto diskursu. Skutečností byl druhý případ.

Co lze z přijatelnosti či komunikativnosti překladu generického feminina maskulinem obecněji vyvodit? Z Lakoffovy kritiky společnosti vedené z liberální pozice – která autora překladu zaujala jako taková – vypadl gender jako její důležitá dimenze. Nejde o výjimečný případ. I když z feministického hlediska vidíme jako žádoucí, aby se překládaly texty, které mají potenciál rozvíjet genderovou citlivost této české společnosti, mohou mít jejich překlady (a to i z pera odborně připravených nebo připravovaných překladatelů a překladatelek) ve výsledku tento potenciál značně oslabený nebo i nulový. Stane se to, pokud překládající nejsou vůči genderovým skutečnostem v textu alespoň nezaujatě zvědaví; pokud je nevidí, nebo je dokonce vědomě nerespektují. Takový zvědavý a respektující přístup v české překládající komunitě, zahrnující větší i menší odborníky a odbornice, není rozhodně většinový. Bez ohledu na míru odborné reflexe toho, co je „u nás zvykem“, se převážná část překládajících řídí tím, co si z obecných kulturních zvyklostí zvnitřnili – a v české společnosti, která ve druhé polovině 20. století nezažila v široké veřejné diskusi polemickou, argumentačně zformovanou feministickou „vlnu“, není sklon k genderové polemicitě či k jazykově myšlenkovému genderovému objevování častý. Tento fakt nevratně poškodil již vydané překlady genderově důležitých textů, které paradoxně právě z důvodu jejich významu či věhlasu zřejmě vybrali nakladatelé k českému vydání – na

příklad literárněkritickou monografií Ericy Jong o Henrym Millerovi *Démon zblízka* (Jong 1994) nebo obrazoboreckou psychoanalytickou práci *Ženy, které běhaly s vlky* Clarissy Pinkola Estés (Pinkola Estés 1999).⁷

Imaginace a gender

Překlady imaginativních literárních textů představují už z povahy samotné fikce jiný případ překladu genderu jako obsahové a jazykové skutečnosti textu (srov. lokace 3.1.1). Z literárních textů, jejichž studiu jsem se z tohoto hlediska hlouběji věnovala (srov. Kalivodová 2010 a vedení diplomových prací uváděných dále), se zaměřím na jeden téměř současný – *Olive Kitteridge*, který v roce 2008 vydala americká spisovatelka Elizabeth Strout a který v následujícím roce získal Pulitzerovu cenu. Román vyšel česky jako *Olive Kitteridgová*, od Elizabeth Stroutové, v roce 2010. Už hned dvě české přechylovací koncovky u jmen na obálce české knihy zřetelně demonstrierují, jak taková přípona zasahuje do identity označovaných postav – a má také širší dosah působení než třeba zápis přechýleného cizího jména v hotelové knize hostů. I když to lidé nereflektují jazyk genderově, mezi nimi ti, kteří rozhodují o podobě vydaného překladu (nakladatel/ka, redaktor/ka), považují za banalitu; i když jejich obhajoba přechylovacích přípon bude odborně lingvistická (jsou to jen morfémy bez vlastního významu), čtenáři a čtenářky mohou ve dvou počestěných jménech na obálce knihy číst i signál k české lokalizaci románové postavy, možná i autorky. Kdyby byl stejně důsledně převeden gender textu, tedy jeho tvar a obsah, mohly by prvky české lokalizace být dokonce genderově velmi účinné – obraz genderových vztahů v románu by mohl ovlivnit citění i uvažování čtenářek a čtenářů. Účinnost genderového sdělení tohoto českého textu ovšem silně kulhá.

V původní verzi románu – a v jeho překladu – do hry vstupují všechny zde již předestřené lokace genderových významů. Soustředíme se ale hlavně na překlad genderu textu v jeho tvaru (srov. lokaci 3.1.1) – pro něj je v tomto románu nejdůležitější převod všech atributů titulní postavy. Strout totiž v syžetové výstavbě příběhu podřizuje děj postavám; ten v jednotlivých epizodách *slouží* modelování postav. Olive Kitteridge je zvláštní hrdinka v tom, že se vymaňuje z genderových vzorců očekávaného ženského chování, které máme v povědomí jako kulturní a sociální zkušenost. Se svou autentickou zkušeností (ať už nabytou v Čechách nebo v Americe) můžeme Olive porovnávat, protože román vytváří příběh mimeticky a nabízí iluzi reálného života. Zároveň pokud vnímáme tento román vědomě na pozadí své literární zkušenosti (což by literární překladatel/ka určitě dělat měl/a), všímáme si Olive jako postavy, která se spíše vymyká (na rozdíl od řady jiných v románu) *literárně tradovaným*, a tedy očekávaným způsobům chování ženských hrdinek ve vztahu k okolí, tedy tomu, jak žije gender v literární imaginaci. Je to zřetelné i ve specifitějším kontextu americké beletrie, v níž žijí literární postavy gender méně předvídatelně a pestrobarevněji než v české. To si lze vysvětlovat i jako nepřímé dědictví nebo imaginativní tvůr-

čí impulsy, které americká literatura psaná ženami čerpala a čerpá z feminismu.

Olive se v anglické verzi románu vylupuje z epizod druhého půlky svého života jako samostatná, málo příjemná žena, která je sice vrostlá do určitého venkovského společenství lidí, ale jde mu vědomě proti srsti, chová se nevstřícně a někdy přezíravě. Má ráda místo, kde žije, ale potřebuje víc jeho přírodu než lidskou společnost. Působí jako sebejistá, silná až drsná individualita, která si ovšem v takovém vystupování spíše nachází obranný štít. Žije v rodině, ale rozhoduje se často jen podle sebe, někdy ukvapeně. Hlavně jako mladší se chová autoritativně a vždy se domnívá, že právem. Je to vlastnická matka, špatně projevující své city, která je jako stárnoucí žena přinucena čelit důsledkům svého neideálního rodičovského chování. Je to nepříliš empatická manželka hodného muže Henryho, která si až po jeho mrtvici a poté smrti trýznivě uvědomuje hloubku a důležitost jejich vztahu. Situaci závěru jejího života s Henrym přibližuje následující ukázka:

She could make the bed, do the laundry, feed the dog. But she could not be bothered with any more meals.

„What'll we have for supper?“ Henry would ask, coming upstairs from the basement.

„Strawberries.“

Henry would chide her. „You wouldn't last a day without me, Olive. If I died tomorrow, whatever would become of you?“

„Oh, stop it.“ It irritated her, that kind of thing, and it seemed to her that Henry enjoyed irritating her. Sometimes she'd get into the car by herself and go for a drive. It was Henry who bought the groceries now. One day he brought back with him a bunch of flowers. „For my wife,“ he said, handing them to her. *They were the saddest damn things.* Daisies dyed blue among the white and ludicrously pink ones, some of them half-dead.

„Put them in that pot,“ Olive said, pointing to an old blue vase. The flowers sat there on the wooden table in the kitchen. Henry came and put his arms around her; it was nearly autumn and chilly, and his woolen shirt smelled faintly of wood chips and mustiness. *She stood, waiting for the hug to end.* Then she went out and planted her tulip bulbs. (Strout 2008: 145–146)

Důležitým rysem románu o Olive Kitteridge je práce s překvapením – prakticky v každé zdánlivě nevzrušivé epizodě dochází k nečekanému odhalení, ať už v životě Olive, nebo jiných postav, nebo k nepředvídanému obratu v ději. Nejprekvapivější je ale právě Olive sama, která je jako ženská postava nelibivá a stále se vyvíjí. Proto je objevná. Může ve čtenářích a čtenářkách vzbuzovat nesentimentální zaujetí. Tyto účinky vytváří ve vyprávění její mluva, její subjektivní perspektiva prolínající do řeči vypravěče i subjektivní perspektiva dalších postav, které s ní v dané komunitě žijí a vnímají ji. Jenže se zdá, že pro českou překladatelku je toto genderové překvapení přílišné. Jazyk jejího překlada-

du naznačuje, že drsnost v „neženské“ ženě je pro ni nepřijatelná, a tak jí ulamuje hroty:

Dokázala ustlat postel, vyprat prádlo, nakrmit psa. Ale na přípravu dalšího jídla už neměla sílu.

„Co budeme mít k večeři?“ ptával se Henry, když přišel ze sklepa nahoru.

„Jahody.“

Henry ji vyhuboval: „Beze mě bys nevydržela ani den, Olive. Kdybych zítra umřel, co by sis počala?“

„Ale, nech toho.“ Dopalovalo ji to, takové řeči, a zdálo se jí, že Henry z toho má škodolibou radost. Někdy jen tak sama nasedla do auta a jela na projížďku.

Na nákupy jezdil teď Henry. Jednou se vrátil s kyticí květin. „Pro mou paní,“ řekl a podal jí je. *Bylo to hrozně smutné*. Namodro obarvené kopretiny mezi bílými a směšně růžovými, některé z nich povadlé. „Dej je tamhle,“ ukázala Olive na starou modrou vázu. Květiny pak dřepěly na dřevěném stole v kuchyni. Henry přišel a položil jí ruce kolem ramen. Byl začátek podzimu, mrazivý den, a jeho vlněná košile byla trochu cítit dřevěnými třískami a zatuchlinou. *Vstala a nechala se úplně obejmout*. Pak šla ven a zasadila tulipánové cibulky. (Stroutová 2010: 152–153)⁸

Z nemála problémů převodu v tomto úryvku jsou tučně zvýrazněna ta místa, která oslabují a zatemňují právě to, v čem spočívá nezvyklost hrdinky – její tvrdou myšlenou kritiku květinového daru od manžela a její nedojaté přetrpění jeho objetí. Překladatelka podobné momenty oslabuje či zakrývá v románu průběžně, možná proto, že na vyslovení takových skutečností v literatuře není zvyklá nebo že by se to prostě nemělo stávat. Je možné, že její vlastní genderová pozice, gender, který ona sama žije (srov. lokaci 2), přebíjí nebo manipuluje gender textu.

Je to jev, který je dosti dobře pochopitelný vzhledem k moci a vlivu genderu při konstruování lidské individuální identity a udržování její integrity. Na poli translatologie to není nově objevená skutečnost (srov. další oddíl článku); i v Čechách již existují výzkumy přinejmenším v podobě magisterských diplomových prací, jež sledují, jestli a nakolik gender překladatele či překladatelky koliduje s genderem textu, který nějakým způsobem rozrušuje literární konvence genderového chování. Tyto výzkumy samozřejmě primárně usilují o popis přítomnosti genderu ve tvaru imaginativního textu v původní a překladové verzi (srov. lokaci 3.1.1). Vedle možného genderového vlivu autorského a překladatelského subjektu na tuto přítomnost zkoumají i možné vlivy širších genderovaných kulturních vztahů na text při jeho vzniku (srov. lokaci 3.1). Takové analýze byl podroben např. Lawrencův *Milenec lady Chatterleyové* při srovnání překladu Staši Jílovské z roku 1930 a překladu Františka Vrby z roku 1987 (Petrášková 2008); román Sylvie Plathové *Pod skleněným zvonek* v překladu Tomáše Hrácha z roku 1996 a Fay Weldonové *Život a lásky jedné dáblice* v překladu Miroslava Jindry z roku 1993 (Pánková 2000);

román Sue Millerové *Dobrá matka* v překladu Ilony Kořánové a Marcely Haspeklové z roku 1995 (Špačková 2009). Bez ohledu na metodologicky obtížné hledání v těchto experimentálních výzkumech lze z jejich zkoumání českých překladů – stejně jako z *Olive Kitteridgeové* – vyvodit toto: Oslabení (či větší „propustnost“) vlastních genderových pozic se jeví jako nutnost, aby překladatel či překladatelka mohli nahlédnout a přeložit jiné – jiný než očekávaný gender příběhu, který je bezpochyby součástí sémantiky sdělení i jeho emocionálního působení. Je průkazné, že překlad genderu příběhu významně formuje druh i sílu čtenářského zážitku a další vliv tohoto zážitku na čtenářský subjekt.⁹ Tuto větší propustnost genderových pozic nejen překladatelů, ale následně i lidí coby čtenářů a čtenářek literatury lze připravovat na jakékoli úrovni výchovy a vzdělávání jednoduše interpretací literárních textů – ovšem takovou interpretací, která neskončí jen u čtení jako možnosti či nemožnosti vlastní identifikace s příběhem, ale otevře lidskou představitelstvem novým, také netušeným genderovým problémům a stanoviskům, jež dosud nereflektovali.

Překladatelka *Olive Kitteridgeové* patří k těm, kdo kvůli zjednodušené interpretaci marní příležitost vnést převodem do českého vědomí něco, co by nabouralo genderový stereotyp. Svým způsobem, ale podobně jako onen autor bakalářské práce, nepřekládá to, co by mohlo posílit šanci, že by se žena i muž v českém jazyce i v jím utvářené obraznosti alespoň trochu vyprostili z myšlenkových kadlubů. Zároveň je skoro jisté, že kdyby při své překladatelské interpretaci a následné práci s jazykem byla genderově otevřenější a vnímavější, její český text by byl i čtenářsky pouštavější.

Teorie: blízko, či daleko od praxe?

Doposud jsem se zabývala genderovou vnímavostí, jak se projevuje v českém překládání. Poukázala jsem na to, že je do značné míry důsledkem stavu společnosti a její veřejné diskuse, problémů, jež tento příspěvek nemůže a ani nemá za cíl řešit. Jeho záměrem je přesto uvažovat o nástrojích, které by genderovou citlivost hlavně v kontextu překládání mohly ovlivnit. Existují způsoby, kterými by se pro tento účel dala využít přímo teorie překladu?

Genderová vnímavost je základním předpokladem uvažování, které se na poli teorií překladu feministicky vyhranilo a pro něž se ustálilo označení „feminist translation“, feministický překlad. Jeho vývojem se v jedné z nejnovějších antologií věnovaných nejrůznějším otázkám překladu a genderu, *Translating Gender* (Federici 2011), zabývá v ústředním příspěvku José Santaemilia (2011: 55–77). Teoretické úvahy spojené s feministickým překladem se od počátku vyvíjely tak, že se současně snažily a snaží dávat vodítka pro praxi. Začaly vznikat ve velmi specifické situaci, v dvoujazyčném prostředí Québecu v 70. letech 20. století, kdy tam vrcholila nespokojenost frankofonního obyvatelstva s anglojazyčnou kulturní a politickou dominancí. Tvůrčí úsilí některých, zvláště francouzsky píšících feministických literá-

tek z této oblasti tehdy reagovalo na spojitý národnostně politický a patriarchální tlak, který byl pro ně nepřijatelný. Čelily mu hledáním nového jazyka, kterým by se jako písařky ženy vymanily z patriarchálního literárního diskursu, dlouhá staletí formovaného a normovaného, a sledovaly v podstatě cíle *écriture féminine* ve francouzsky psané tvorbě.¹⁰ Ve spojení s těmito quèbeckými projevy *écriture féminine* začala pracovat skupina často bilingvních, feministicky uvažujících překladatelek (některé psaly i překládaly, nebo překládaly a pak začaly psát), které při převodu francouzských textů do angličtiny začaly svou práci teoreticky konceptualizovat. Čerpaly přitom z nálezů dekonstrukce a poststrukturalismu a především se inspirovaly odhalením binárního vytyčování pólů při hodnocení diskursu a jeho fungování – zaměřily se na bezmoc „autora“ a moc diskursu. Tyto podněty dále rozvíjely. (Simon 1996: 1–38) Propojily hlavně chápání tvorby překladu s myšlenkou autorství jako interpretace, která měla původ v obecněji se prosazující filosofické představě lidského světa jako diskursu, sestávajícího ze stále recyklovaných textů. Autorství jako interpretace znamenalo ovšem v jejich případě snahu tuto recyklaci zvrátit, zapojit vědomý feministický přístup ke skutečnostem textu, překládaným do angličtiny. Strategie feministické politiky zde využila od-hodnocení originality autorství a služebné věrnosti překladu jako jednoho případu binární opozice; zároveň se ovšem inspirovala tzv. kulturním obratem v teorii překladu.

Tento kulturní obrat v teorii překladu položil v souvislostech s obecnějším vývojem teorie, který tu byl právě stručně připomenut, důraz na kulturně politické vlivy jako na hlavní hnací síly, které klíčově vstupují do sdělení a tvaru jak výchozího textu, tak – v jiné společenské konstelaci – do překladu. Tím nevratně porušil pohled na překlad jako na neutrální či objektivní lingvistickou aktivitu. Obecně řečeno, kulturní obrat v translatologii podtrhl odlišnosti kulturních kontextů originálu a překladu a našel tak, mezi jiným, nový pohled jak na změny v překladu, tak třeba na možnosti a limity mezikulturní komunikace. Právě v jeho přístupu se zrodily pozice podobné té, z níž je možné obhájit nulový překlad ženského gramatického genderu jako generického (srov. Houra 2010) – proto, že v českém kulturním kontextu ho není zvykem používat. Na druhé straně feministické překladatelky v Québecu vědomě sdílely kulturně politický, feministický kontext se „svými“ autorkami, v podobě politicky jazykové snahy rozrušit patriarchální „řeč“ světa (všechny diskursy včetně literatury). Jejich překlad se tedy snažil být zcižováním cílového textu vůči panujícím normám v cílové, jinojazyčné kultuře. Mezikulturní komunikace spuštěná jejich převody měla konfrontovat čtenáře a čtenářky oné cílové, hlavně anglofonní kultury s ženskou jinakostí, která se nepodrobuje patriarchální řeči.

Do jaké podoby a do jaké míry se „feministický překlad“, který se jako převratný a pozoruhodný intelektuální počín zrodil v určité historické kulturní situaci, rozvinul? A jsou v jeho teorii a praxi obsaženy možnosti pro českou současnost? José Santaemilia (2011: 61–77) mapuje různost

teoretických a kritických přístupů, které quèbecké hnutí inspirovalo. Důležitý byl posun od prvotního spíše esencialistického předjímání i budování jakéhosi obecně ženského jazyka k politice identity. Byl přijat fakt plurality ženských subjektů. V jedné linii uvažování byl pojem *performance* Judith Butler adaptován do pojmu „transformance“, performativního přepisu textu (Godard 1990: 90). Touto myšlenkovou operací se dá vysvětlit zdánlivý rozpor v konceptu překladového autorství, který v tomto teoretickém uvažování vzniká, když se jednak hlásí k od-hodnocení autorství v teorii dekonstrukce, ale zároveň prosazuje hlas překladaatelky jako autorský: autorská je politika identit, která si internalizuje konkrétní „politický projekt“.

V tomto duchu feministická překladatelka či feministický překladatel nemají být skromní a neviditelní, naopak mají „opatřovat text svým podpisem“. Tento metaforicky chápáný „podpis“ se může projevovat různými způsoby. Znamená prvotně hledání řešení pro experimentální podobu *écriture féminine*. Toto psaní se často realizovalo konceptuálně; ještě konceptuálnější jsou jeho překlady – již v 70. letech 20. století se v důsledku toho objevují ve feministických překladech poznámky pod čarou, vysvětlující doplňování čili explikace textu a zdůvodňující předmluvy („footnoting“, „supplementing“, „prefacing“); navrhuje se kurziva jako prostředek pro vyznačení překladatelčiny intervence do textu. Je pozoruhodné, že takové způsoby tvorby překladu, které vlastně vytvářejí ze své racionální strategie jednu zřetelně čitelnou rovinu textu, jdou spíše proti povaze *écriture féminine*, kterou filosoficky inspirovaly Hélène Cixous a Luce Irigaray – tedy způsobu psaní aktivujícího bytostné principy související s tělesným bytím ženy.

Tyto techniky však mohou být účinně zapojovány do překladu textů neimaginativních, esejistických a odborných. Otázkou ovšem zůstává, do jaké míry překladový text svou politicky nátlakovou strategií zatěžují, respektive nakolik široké čtenářstvo si najdou. Je dobré si uvědomit, že v českém kontextu už překlady s příbuznou strategií existují – mám na mysli antologie feministických textů připravené editorkou Liborou Oates-Indruchovou, *Dívčí válku s ideologií* (1998) a oněm postupům „feministického překladu“ možná ještě bližší (např. v rozsáhlejších předmluvách) *Ženskou literární tradici a hledání identit* (2007). Teprve nástroje vyhodnocující recepci takových překladových textů by mohly odhalit, nakolik tyto v Čechách a na Moravě objevné i diskursivně originální publikace vstoupily do společenské komunikace.

K rozvoji „feministického překladu“ jako vyvíjejícího se kritického diskursu – především tak se v uplynulých dekáдах zapsal do povědomí, méně výrazně jako praxe – přispěl mezinárodně stále rostoucí počet autorek: Luise von Flotow, Sherry Simon, Barbara Godard, Susanne de Lotbinière-Harwood, Lori Chamberlain, África Vidal, Rosemary Arrojo, Carrol Maier, María del Rosario Martín Ruano, Eleonora Federici, Michaela Wolf. V jejich pracích se postupně, a často i v polemikách, rozevírá pohled na texty vzniklé v různých dobách, představující různé žánry a nesoucí různé po-

litiky. Uvažuje se o způsobech překládání nefeministických textů včetně těch, které je možné charakterizovat jako misogynní. Vedle „intervence“ jsou jako celotextové strategie vymezovány „apropriace“ (Simon 1996: 28–32), „manipulace“, a dokonce nejdiskutovanější „únos“ („hijacking“; srov. Flotow 1991; 1997) – feministické zmocnění se textu (které si snad lze představit i jako překlad generického maskulina generickým femininem). I když se okolo manipulace coby přepisu misogynních textů a únosu rozvinula polemika (Rosemary Arrojo (1994: 154) v nich vidí kastraci textu, postup patriarchálních spisovatelů obrácený naruby) a i když únos zůstává spíš jen v rovině kritického diskursu a nepronikl příliš do praxe, mohou být tyto postupy jako představy provokující myšlení o diskursu obecně velmi plodné.

Postupně se v diskursu feministického překladu objevuje i uvažování, které zmírňuje radikalitu strategií a dává šanci šířeji komunikativně přenést sdělení, které buď má samo původně feministickou intenci, nebo nemá a které prochází genderově pozornou interpretací a jazykovou prací překladatele/ky (Santaemilia 2011: 62). Když říkám „šířeji komunikativně přenést“, mám tím na mysli i neantagonizovat čtenářstvo, které dosud nezpochybňuje většinový diskurs. Pojmy, které souvisejí s takovým komunikativním překládáním, jsou „woman-interrogated translation“ (žensky individuálně posuzované/recenzované překládání; miněno neesencialisticky) nebo „gender-conscious translation“ (genderově vnímavý/pozorný/citlivý překlad).

Nekončící budování základů

Myslím, že v Čechách a na Moravě (a asi i v jiných kulturách) je čtenářstvo, které se cítí pohodlně ve většinovém diskursu nebo nemá problémy s patriarchální řečí, v převážné většině. Bohužel stejně je na tom i velká část překládajících, kteří – jak naznačují výběrové příklady v tomto příspěvku – mají spíše tendenci přitakávat genderovým stereotypům v českém povědomí než je pod vlivem impulsů překládaných originálů rozrušovat. Z hlediska vlivu na obecné zvyšování genderové citlivosti při takovém stavu společenského vědomí se pokusím naznačit představitelné kroky, které jsou diferencované jak podle vzdělávací či osvětové úrovně a způsobu možného ovlivňování, tak podle přiměřenosti a zjevnosti zapojené politiky.

Bazální krok, který by možná účinně ovlivnil běžné překládání, spočívá v důsledném a průběžném požadování proměny hesla „gender“ v internetových slovnících, které jsou dnes při překládání používány jako první rychlá a často jediná volba. V řadě z nich je pro pojem „gender“ uváděn český ekvivalent „pohlaví“ – čímž vlastně diskuse o správnosti překladu s překladatelkou či překladatelem končí.¹¹ Jakkoli se tento krok k alespoň minimálnímu zvýšení genderové citlivosti v překladu zdá být rychlý (a doufám, že opravdu bude), přece jen (stejně jako kroky další) závisí na vydobytí uznání toho, že gender je existující fenomén.

Dalším souvisejícím, i když komplexněji náročnějším krokem, který mne ve výsledku předešlého výkladu napadá

a který by se dal také primárně nazvat spíš institucionálně diskursivní strategií, je vlastní jazykové vzdělávání. Psaní za jakýmkoli veřejným účelem se váže na lingvistickou, stylistickou i kulturní přípravu nebo přinejmenším jistou míru poučenosti, překlad pak vyžaduje dvoukulturní objem takových znalostí. Dovedu si – vedle interpretace literárních textů popsané výše, ale zároveň v souvislosti s ní – představit hlavně odborné a pedagogické úsilí, který by mohlo vyvolat tlak na to, aby ve velkém objemu české překladové práce (jež je ve většinovém objemu feministickým intencím jako politice identity vzdálená), nezástával gender dál neviditelný. Jde o cestu stylistickou, která pro každého začíná už v hodinách slohu na základní škole a pokračuje samozřejmě na středním stupni vzdělávání až po vysokoškolskou přípravu studentek a studentů filologických oborů včetně těch překladatelských. Česká výuka stylu v hodinách češtiny aplikuje na různých úrovních vzdělávání českou funkční stylistiku, která je intaktně strukturalistická už po nejméně sedm desetiletí. Jsem přesvědčena, že pohled na používání jazyka by mohlo pomoci proměňovat prosazování genderu autora/ky (nezaměnitelného za pohlaví) vázaného na genderové vztahy v komunikační situaci jako specifického „slohotvorného činitele“. Jinými slovy, šlo by o prosazení *stylistického* uznání genderu jako jednoho z klíčových činitelů působících na sloh čili tvar textu, který formuje jeho sdělení (srov. lokace 1, 2, 3) – a který by se zařadil mezi další koncepty coby slohotvorné činitele, jež představují základní kategorii české funkční stylistiky. Bylo by přitom nosné prosazovat vedle genderu jako koncepty stejného řádu i další „nové“, v poslední době rozpoznávané faktory utváření identity, které diskurs klíčově ovlivňují – národ/nost, třídu, geopolitickou příslušnost.

Jestliže se posuneme ke speciálnějším, gender příměji tematizujícím krokům, tak nejen při odborné přípravě překladatelů na vysoké škole, ale v hodinách nejrůznějších předmětů uváděných na různých stupních vzdělávání (především jazyka a literatury od základní školy; historie, základů společenských věd i dalších na střední škole) by pomohla diskuse o genderu jako součásti tématu i tvaru textu (viz lokace 3, 3.1) a zároveň o genderu v textech se proměňujícím jako individuální i společenské *proměnné*, tedy o něčem, co není stereotypně dané, ale co se různí. Pomoci si při takovém vysvětlování příklady feministického překladu může podle mého názoru existenci genderu přinejmenším potvrdit. V Čechách vyšel již určitý počet genderově citlivých – a jako zdrojů hojně používaných – českých překladů textů, které gender přímo tematizují, mezi nimi na příklad knihy připravené Martinou Pachmanovou (*Věrnost v pohybu*, 2001; *Neviditelná žena*, 2002). Na ně – a na jiné – je jistě možné na odpovídající úrovni vzdělávání upozorňovat.

Uvedené práce Martiny Pachmanové i Libory Oates-Indruchové mají – i když jinými způsoby – k feministickému překladu blízko. Takový překlad je ovšem založen na tom, že překládající osoba sama od sebe *potřebuje* gender reflektovat nejen v sobě, ale i mimo sebe, jak v textu, tak v kulturách, které tvoří jeho výchozí a cílový kon-

text. Těch, kteří takovou reflexi potřebují, by se mohla týkat jistá „nadstavba“ genderované diskursivní praxe, podle mne nutná, i když zároveň náročná – realizace „feministického překladu“ v různých provedeních a mírách, ať už v přímém významu jako převodu, nebo v přeneseném jako autorského psaní. Oba tyto druhy písemné tvorby by se mohly inspirovat koncepty feministického překladu jako teoreticko-praktického diskursu, ať už přímo (a zvyšovat tím míru, ve které se již realizuje), nebo v podobě námětů jako pomoci *kompetentně* feministicky překládat těm překladatelkám a překladatelům, jejichž politika identity se k tomu potenciálně přichyľuje. Ať už by tento překlad nebo „překlad“ opracovával české konzervativní normy genderového diskursu citlivě a obezřetně, nebo se s nimi agresivně konfrontoval, vyplňoval by polohu, která je z povahy sociální skutečnosti i v české celospolečenské diskuse celkem zásadní, ale dosud málo nacházená a obsazovaná. Jako zcizování českého diskursu jeho zažitým normám (viz výše Toury 1995: 53–58n.) by se tento překlad či „překlad“ mohl stát součástí a potenciálem jeho genderové proměny.

Literatura

- Arrojo, R. 1994. „Fidelity and the Gendered Translation.“ *TTR: Traduction, Terminologie, Redaction*, Vol. 7, No. 2: 147–163.
- Bassnett, S. 1996. *Translation Studies*. London: Routledge.
- Cameron, D. 2010. „Sex/Gender, Language and the New Biologism.“ *Applied Linguistics*, Vol. 31, No. 2: 173–192.
- Federici, E. (ed.) 2011. *Translating Gender*. Bern: Peter Lang.
- von Flotow, L. 1991. „Feminist translation: Contexts, Practices and Theories“. *TTR (Traduction, Terminologie, Redaction)*, Vol. 4, No. 2: 69–85.
- von Flotow, L. 1997. *Translation and Gender. Translating in the 'Era of Feminism'*. Manchester: S. Jerome/University of Ottawa Press.
- Godard, B. 1990. „Theorizing Feminist Discourse/Translation.“ Pp. 70–95 in Bassnett, S., Lefevere, A. (eds.). *Translation, History and Culture*. London: Pinter Publishers.
- Heczková, L. (ed.). 2007. *Vztahy, jazyky, těla. Texty z 1. konference českých a slovenských feministických studií*. Praha: FHS UK.
- Heczková, L. 2009. *Píšíci Minervy. Vybrané kapitoly z dějin české literární kritiky*. Praha: FF UK.
- Jansová, M. 2005. *Intertextualita v originále a překladu: Poezie a deníky Sylvie Plathové*. Magisterská diplomová práce. Praha: Ústav translatologie FF UK.
- Kalivodová, E. 2005. „Czech Society in-between the Waves.“ Pp. 421–435 in *European Journal of Women's Studies*, Vol 12, No. 4.
- Kalivodová, E. 2010. *Browningová nebo Klášterský? Krásnohorská nebo Byron? O rodu v životě literatury*. Praha: Karolinum.
- Kalivodová, E. 2010. „Ad ‚V chomoutu nezávazných doporučení‘“ (polemika). A2, roč. VI, č. 14: 3.
- Kubáčová, E. 2012. *Gender Essays: Translation, Terminology and Style*. Magisterská diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita. [online]. [cit. 5. 8. 2012]. Dostupné z: <http://is.muni.cz/th/218120/ff_m/>.
- Linková, M. 2000. „Nenápadné popírání diskursu.“ *Sociologický časopis*, roč. 36, č. 2: 245–248.
- Newmark, P. 1988. *A Textbook of Translation*. Singapore: Prentice Hall.
- Pánková, L. 2000. *Translating gender: vliv společenského rodu na překlad (experimentální analýza)*. Magisterská diplomová práce. Praha: Ústav translatologie FF UK.
- Petrášková, R. 2008. *D. H. Lawrence – Milenec lady Chatterleyové v překladu S. Jílovské a F. Vrby*. Magisterská diplomová práce. Praha: Ústav translatologie FF UK.
- Santaemilia, J. 2011. „Feminists Translating: On Women, Theory and Practice.“ Pp. 55–77 in Federici, E. (ed.). *Translating Gender*. Bern: Peter Lang.
- Simon, S. 1996. *Gender in Translation. Cultural Identity and the Politics of Transmission*. London, New York: Routledge.
- Špačková, J. 2009. *Romány Sue Millerové v českých překladech*. Magisterská diplomová práce. Praha: Ústav translatologie FF UK.
- Toury, G. 1995. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Valdrová, J. 2005. „Feministické vědecké aspekty překladu názvů osob.“ Pp. 367–379 in Hřala, M. (ed.). *Český překlad II (1945–2004)*. Praha: FF UK.
- Valdrová, J. 2007. „Jazyk – normy – stereotypy: Inspirace feministickou lingvistikou.“ Pp. 208–217 in Heczková, L. et al. (eds.). *Vztahy, jazyky, těla*. Praha: FHS UK.
- Věšíňová-Kalivodová, E. 1998. „The Vision of Czech Women: One Eye Open: Gender Roles in Czech Society, Politics and Culture.“ *Dialectical Anthropology*, Vol. 23, No. 4: 361–374.
- Věšíňová-Kalivodová, E. 1999. „Gender životního stylu: srovnávací úvaha.“ Pp. 21–35 in Věšíňová-Kalivodová, E., Maříková, H. (eds.). *Společnost žen a mužů z aspektu gender*. Praha: Open Society Fund.

Prameny

- Houra, A. 2010. Komentovaný překlad: Lakoff, G. *Whose Freedom? The Battle over America's Most Important Idea* (New York: Farrar, Strauss and Giroux). Pp. 39–62. Bakalářská práce. Praha: Ústav translatologie FF UK.
- Jong, E. 1993. *The Devil at Large*. New York: Random House.
- Jongová, E. 1994. *Démon zblízka*. Olomouc: Votobia.
- Lakoff, G. 2006. *Whose Freedom? The Battle over America's Most Important Idea*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Oates-Indruchová, L. (ed.) 1998. *Dívčí válka s ideologií. Klasické texty angloamerického feministického myšlení*. Praha: SLON.
- Oates-Indruchová, L. (ed.) 2007. *Ženská literární tradice a hledání identit. Antologie angloamerického feministického literární teorie*. Praha: SLON.

- Pachmanová, M. 2001. *Věrnost v pohybu. Hovory o feminizmu, dějinách a vizualitě*. Praha: One Woman Press.
- Pachmanová, M. 2002. *Neviditelná žena. Antologie současného amerického myšlení o feminizmu, dějinách a vizualitě*. Praha: One Woman Press.
- Pinkola Estés, C. 1992. *Women Who Run With the Wolves*. New York: Ballantine Books.
- Pinkola Estés, C. 1999. *Ženy, které běhaly s vlky*. Přel. H. Halamová-Catalano. Praha: Pragma.
- Renzetti, C., Curran, D. J. 1999. *Women, Men, and the Society: the Sociology of Gender*. Boston: Allyn and Bacon.
- Renzetti, C., Curran, D. J. 2003. *Ženy, muži a společnost*. Přel. L. Gjurič, B. Knotková-Čapková, M. Linková, V. Parente-Čapková. Praha: Karolinum.
- Strout, E. 2008. *Olive Kitteridge*. New York: Random House.
- Stroutová, E. 2010. *Olive Kitteridgová*. Přel. L. Čižmárová. Brno: JOTA.

Poznámky

- 1** Vycházím z metodologie, kterou jsem rozvinula a kterou využívám, nejsoustředěněji v kurzu „Překlad a gender“, v magisterském studijním programu „překladatelství angličtina – čeština“ nabízeném Ústavem translatologie FF UK. Srov. ovšem rovněž Kalivodová (2010: 7–15n.).
- 2** Své genderově kontrastní vnímání anglofonních komunikačních situací vznikajících původních textů a českých komunikačních situací jejich překladů opírám mimo jiné o své komparativně kontrastivní uvažování o genderu společenských rolí v komunistické a postkomunistické české společnosti a ve společenském prostředí západním, ovlivněném druhou vlnou feminismu, které jsem publikovala v několika článcích (Věšíňová-Kalivodová 1998; 1999; Kalivodová 2005).
- 3** Toho je důkazem dlouhodobá – a také poměrně ojedinělá – lingvistická, populárně odborná a v poslední době i institucionální argumentace Jany Valdrové stejně jako konfrontační polemiky, které její vystoupení provázejí. K těmto vystoupením srov. mezi jinými Valdrová (2005; 2007).
- 4** Jednalo se o text použitý pro dílčí zkoušku z překladu v bakalářském studiu; z osmi studentek převedla věcnou informaci jen jedna.
- 5** Je třeba dodat, že tato bakalářská práce (typu komentovaného překladu cizojazyčného textu) byla obhájena, i přesto, že daný způsob překladu generického feminina nebyl v komentáři vysvětlen.
- 6** Překlad většinou mezi těmito dvěma póly osciluje, ovšem může se také ve svém výsledku více blížit tomu nebo onomu pólu (Tourney 1995: 53–58n.).
- 7** Je nutné dodat, že tyto dva překlady poškodila vedle nedostatečného respektu vůči genderu a sexualitě, potažmo vůči psychoanalýze v druhém případě, rovněž jazyková a věcná ledabylost či nekompetence.
- 8** Nabízím své varianty překladu zvýrazněných vět: „Něco tak šíleně ubohého.“; „Jen tam stála a čekala, až ji z objektu propustí.“

9 Velmi komplexní analýze všech lokací genderu v překladu při zkoumání původní a česky přeložené lyriky byla podrobena poezie Sylvie Plath v diplomové práci Markéty Jansové (Jansová 2005; anotace a vzorek výzkumu jsou prezentovány také na CD-ROMu, který je součástí antologie 1. české a slovenské konference feministických studií, Heczková et al. 2007). Tento i další výzkumy původní a překladové lyriky (srov. i Kalivodová 2010) naznačují, že překladatel nebo překladatelka při svém nutném subjektivním zpracování tohoto nejpříměji emocionálního a subjektivitu výrazu podporujícího literárního druhu inklinují, vlastně z podstaty věci, k silnějšímu promítání svého individuálního, ale i širšího kulturního genderu (který charakterizuje cílovou komunikativní situaci) do překladu. Překlady lyriky tak význačně opravňují předpoklad (i hledání) politiky identity překládajícího subjektu. Lze pak také tvrdit, že v překladu genderu lyriky nelze předpokládat ani uplatňovat stejné strategie jako v překladu genderu příběhů.

10 Výraznou autorkou je na příklad Nicole Brossard. Ona i další tematizovaly ve svých textech identitu národní a zároveň genderovou a sexuální tak, že jazykově experimentovaly – neologizovaly v rovině slovní zásoby i gramatiky, měnily syntaktická pravidla, pracovaly se slovními hříčkami a s jazykovou parodizací.

11 Heslo „gender“ – výběr z internetových slovníků:

wikipedie: OK

<http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/gender>: OK

<http://www.definition-of.net/definice-gender>: OK

internetová jazyková příručka: gender – rozdíl pohlaví

http://www.slovník-cizich-slov.cz/gender_mainstreaming.html:

gender mainstreaming – uplatňování hlediska pohlaví

<http://www.slovník-cizich-slov.info/genderove-hledisko/>:

genderové hledisko – hledisko pohlaví

Lingea Lexikon:

gender – 1. pohlaví, 2. (jaz.) rod.

© Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., Praha 2012

PhDr. Eva Kalivodová, Ph.D., odborná asistentka Ústavu translatologie FF UK a členka výzkumného týmu Centra genderových studií na FF UK. Spoluzaložila jedno z prvních českých pedagogických pracovišť v oblasti akademických genderových studií, Centrum genderových studií na FF UK, které se přemístilo a funguje na FHS UK. Věnuje se genderovým otázkám literární historie a dějin překladu. Překládá; publikovala odborné i popularizační články v češtině i angličtině; je autorkou a spoluautorkou několika knih. V roce 2010 vydala monografii *Browningová nebo Klášterský? Krásnohorská nebo Byron? O rodu v životě literatury*. Korepondenci zasílejte na adresu: Eva.Kalivodova@ff.cuni.cz.